M J H

Mediterranean Journal of Humanities
mjh.akdeniz.edu.tr
II/2, 2012, 321-323

A. BOWMAN & A. WILSON (Ed.), *Settlement, Urbanization and Population*, Oxford Studies on the Roman Economy, New York 2011, Oxford University Press, XX, 362 sayfa (79 Resim, 54 Tablo). ISBN: 978–0–19–960235–3

Aytaç DÖNMEZ[*]

Arkeolojik kazı ve yüzey araştırmalarında son zamanlarda uygulanan yeni yöntemler, yerleşim alanlarının fiziki (topografi, hydrografi *etc.*) ve beşeri yapısına (nüfus, demografi *etc*.) ilişkin verilerin farklı bakış açıları içerisinde değerlendirilmesine imkan sağlayarak antikçağ toplumlarının ekonomik karakterlerinin kavranmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Oxford Üniversitesi'nin yürüttüğü *The Oxford Roman Economy Project* kapsamında, editörlüğünü A. Bowman ve A. Wilson'un üstlendiği *Oxford Studies in The Roman Economy* araştırma serisinin bir parçası olarak yayımlanan *Settlement, Urbanization and Population* adlı eser özellikle arkeolojik yüzey araştırma yöntemleri ve kentleşme sorunlarına odaklanmaktadır.

Farklı uzmanlık alanlarından gelen araştırmacıların katılımıyla biçimlenen söz konusu kolektif çalışma; *Survey Method and Data* (17-142) ile *Urbanization* (143-358) adlı iki ana bölümü içeren *Preface* (V), *Content* (VII), *List of Contributors* (IX-XII), *List of Figures* (XIII-XVII), *List of Tables* (XVIII-XX), *Introduction* (1-17) ve *Index*'ten (359-362) oluşmaktadır.

A. Bowman ve A. Wilson'un kaleme aldığı *Introduction* bölümünde, çalışmanın mekansal sınırları Akdeniz Bölgesi, zamansal sınırı ise Roma Dönemi (M.Ö. 100-M.S. 350) olarak sunulmuştur (1). Bununla birlikte, yüzey araştırmalarında uygulanan yeni metodolojik yaklaşımlar aracılığıyla kentlerin ekonomik etkinliklerine ilişkin değerlendirmelerde bulunmak çalışmanın amacı olarak belirlenmiştir: "*(...) we emphasize that the aim of the present collection is not to answer big demographic questions that have so far resisted definitive solution, but to see how we can best use the imperfect available data to quantify economic behaviour and activity*" (14).

Survey Method and Data (17-97) adlı ilk bölüm, kırsal alanlardaki nüfus sorunlarına odaklı ve birbiriyle uyumlu dört araştırmadan oluşur.

S. Price'nın *Estimating Ancient Greek Population: The Evidence of Field Survey* başlıklı çalışmasında (17-35), yüzey araştırmaları ya da arkeolojik kazılardan elde edilen veriler kullanılarak kentlerin yüz ölçümlerinin belirlenmesi ve belirlenen yüzölçümlerine göre bu kentlerdeki nüfus yoğunluklarının hesaplanması üzerinde durulmuştur. "*Carrying Capacity*" terimi kullanılarak bir şehrin ya da kırsalın alabileceği toplam nüfus sayısı hesaplanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, kentler planlı ve plansız olarak sınıflandırılmış, özellikle plansız kentlerdeki nüfus oranlarını belirlemenin zorluğu vurgulanmıştır.

Missing Persons? Models of Mediterranean Regional Survey and Ancient Populations adlı çalışmasında (36-75) R. Witcher, İtalya, Yunanistan ve Kuzey Afrika'da yapılan yüzey araştırmalarında elde edilen verilerden yola çıkarak, Akdeniz Bölgesi'nin demografik yapısının problemlerini ve potansiyelini inceler; veri kurtarma oranları ve yerleşim yüzdeleri ile dolaylı yoldan nüfus tanımlaması yapar. Nüfus yapısı ve yoğunluğunun ekonomik organizasyonu anlamada önemli bir ölçüt olduğuna dikkat çekerek, bir kentin ortalama nüfus sayısını

[*] Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Antalya, aytacdonmez@akdeniz.edu.tr

belirlerken, kentin zaman içinde bulunduğu alandaki yer değişikliğinin kavranmasının önemli bir nokta olduğunu ve zaman içindeki bu değişikliğin kavranmadığı takdirde olması gerekenin iki katı bir sonucun ortaya çıkacağını belirtir.

D. Mattingly, *Calculating Plough-Zone Demographics: Some Insights from Arid-Zone Surveys* (76-96) adlı araştırmasında; Kasserine (Tunus), Libya Vadileri ve Fazzan yüzey araştırmaları ile Ürdün'deki *Wadi Fanyan Landscape Project* araştırma verilerinden yola çıkarak, ekilebilir alanlar ile kurak alanlar arasındaki bazı potansiyel farklılıkları ortaya koyar. Ekilebilir alanların, kurak alanlara göre daha yoğun insan aktivitesine uğraması ve bu aktivitelerin bir önceki dönem kültür varlıklarına zarar vermesi sonucunda bu bölgelerde yapılan yüzey araştırmalarında hiçbir zaman %100 bir veri kurtarma oranına ulaşılamayacağını ve bu oranın %50 dolaylarınla olabileceğini vurgular. Bu veriler ışığında ekilebilir alanlarda demografiye dönük çıkarımların bir tahminden öteye gitmeyeceğini belirtir.

Aynı zamanda bu bölümün son araştırması olan, P. Attema ve T. de Haas'ın birlikte kaleme aldıkları *Rural Settlement and Population Extrapolation: A Case Study from Ager of Antium, Central Italy (350 BC.-AD. 400)* adlı çalışmada (97-142) *Carta Archeologica Project* kapsamında İtalya'nın modern Nettuno Belediyesi sınırları içerisinde kalan antikçağ yerleşimi Antium-Ager'in kırsal nüfusunun demografik yapısı üzerine yoğunlaşılmıştır. Bu aşamada, alandaki birçok köy, küçük köy, çiftlik ve barınakların karakteristik özellikleri tanımlanarak, bir yerleşimin zaman içinde değişime uğrayabileceğini; yani bir köyün çiftliğe ve daha sonra tekrar bir köye dönüşebileceği arkeolojik veriler ışığında ortaya konmuştur.

Urbanization adlı ikinci bölüm ise, kentleşme ve ekonomi arasındaki ilişkiye odaklanan altı makaleden oluşmaktadır.

N. Morley'in, *Cities and Economic Development in the Roman Empire* (143-160) adlı araştırmasında, Roma'nın çok ileri bir şehircilik anlayışına sahip olduğu belirtilmiş ve bu olgu imparatorluğun ekonomik refahına dayandırılmıştır. Erken modern Avrupa kentlerinin ekonomik gelişimleri ve bunun kentler üzerindeki etkileri ele alınarak, antikitede kentlerinin nasıl bir ekonomik yapıya sahip olabileceği tartışılmıştır. Kentleşme ile ekonomik büyümenin arasında homojen bir bağın olduğu; fakat bütün kentlerin aynı oranda bu bağ içinde yer alamadığı ve bunun kentlerin üretken-parazit, doğulu-batılı ve üretici-tüketici gibi farklı karakterlere sahip olmalarından kaynaklandığı vurgulanmıştır. Kent tarihi üzerine bazı sosyolojik değerlendirmelerde bulunularak; kentleşmenin oluşması için yoğunlaşma, kristalleşme, bütünleşme ve farklılaşma gibi olguların görülmesi gerektiği belirtilmiştir.

City Sizes and Urbanization in the Roman Empire adlı çalışmada (161-195) A. Wilson, yüksek kent nüfusunun kişi başına düşen üretimin yüksekliğini göstereceğini ileri sürerek, işçiler arasında farklı çalışma alanlarının ortaya çıkacağı belirtmiştir. Bununla birlikte, mimari yapılar, sivil altyapı olguları ve yazıtların önemli şehircilik göstergeleri olduğu vurgulanarak, Roma'da bu olguların hangi dönemlerde çoğalıp azaldığı ve bunun ekonomik sonuçları üzerinde durulmuştur. Son olarak mezar sayılarının, tiyatro kapasitelerinin ya da *aquaductus*'ların günlük su taşıma hacmi üzerinden yapılan nüfus tahminlerinin doğru bilgiler vermeyeceğini savunan yazar, kentteki konut sayılarını belirleyip, alacakları insan kapasiteleriyle bir çarpan tekniği oluşturarak hektar başına düşen insan sayısını hesaplamaktadır.

A. Marzano, *Rank-Size Analysis and the Roman Cities of the Iberian Peninsula and Britain: Some Considerations* adlı makalesinde (196-229) 1949 yılında George Zipf tarafından modern kent yaşamındaki politik birlik, ekonomik yapı ve kent sistemine entegrasyonu göstermek amacıyla tasarlanan "*Rank-Size Rule*" ya da "*Zipf's Law*" tekniğini, Roma İmparatorluğu'nun batılı iki eyaleti -İberya yarımadası ve Britanya- üzerine uygulayarak, bu söz konusu kentleşme modelleri arasındaki farklılıkları konu edinmiştir.

J. W. Hanson, *The Urban System of Roman Asia Minor and Wider Urban Connectivity* adlı makalesinde (229-275) Küçük Asya'nın sistemli bir şehircilik anlayışına sahip olmasına rağmen, araştırmalar bakımından yeterli ilgiyi görmediği ve bölgeyle ilgili kaynakların gezginlerin notlarıyla bazı yüzey araştırmalarının verilerinden ileriye gitmediği vurgulanır. Ayrıca yazar bölgedeki yerleşim biçimlerinin iki ana karaktere sahip olduğunu belirterek bunların merkezi anlayışlı ortak bir ekonomik döngüye sahip *central place distribution* ile tek bir öncü şehrin kurallarının uygulandığı *primate-city distribution* olduğunu not eder ve Küçük Asya'da yoğun olarak görülen sistemin merkezi anlayış olduğunu vurgular.

Towns and Territories in Roman Baetica başlıklı çalışmalarında (276-316) S. Keay ve G. Earl, bir kentin ekonomik karakterini anlamak için hem inşa edilmiş alanın hem de çevreleyen bölgenin genişliğinin beraber ele alınması gerektiği belirtirler. Bu bağlamda belirli bir coğrafi alan ile bütünleşmiş arkeolojik bulgu ve epigrafik belgelerin analizlerine başvurarak, Batı Roma İmparatorluğu'nun en yoğun kentleşmiş alanlarından biri olan "*Baetica*" bölgesi üzerine odaklanırlar. Ayrıca kentler arasındaki coğrafi, ekonomik ve sosyal ilişkilerin boyutu ve Roma'nın bunlar üzerindeki etkisiyle ilgili sorulara yanıtlar ararlar.

A. Bowman, kaleme aldığı *Ptolemaic and Roman Egypt: Population and Settlement* (317-358) adlı araştırmada, Mısır'ın M.Ö. III. yüzyıl ile M.S. IV. yüzyıllar arasındaki yerleşim ve nüfus şablonlarını değerlendirir. Bu bağlamda, Mısır nüfusu üzerine araştırmacıların değişik demografik senaryolar oluşturmalarına rağmen hala ortak bir görüş birliğine ulaşamadıklarını belirtir. Yazar ayrıca, M.Ö. III. yüzyılda Mısır'daki ortalama bir köy nüfusunun 400-1000 kişi arasındayken, bu sayının Hellenistik ve Erken İmparatorluk Dönemi'yle beraber 3000 olduğunu belirterek, politik ve ekonomik etkenler gibi birçok unsur sebebiyle bir bölgenin veya kentin nüfus oranının artabileceği ya da azalabileceği konusuna değinmiştir.

Çalışma, tartışılan konuların ve coğrafi mekanların listelendiği *Index* (359-362) bölümüyle sonlanmaktadır.